

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת כג

דף צי"א

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

דף צא

תוכן

- א. א. ביאור הצד 'בדינר משעבדי קמיפלגי'
- ב. ב. ב' מהלכים בענין 'אנחנו מעלים'
- ג. ג. אם יש כח ללוקח לסלק בעל חוב
- ד. ד. היאך יכול בן למכור כתובת אמו כשהיא עודנה נשואה

(א) ביאור הצד 'בדינר משעבדי קמיפלגי'

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה כמה צדדים לבאר המחלוקת בין הת"ק ור' שמעון בברייתא (מובא לעיל צ:), ואחד מן הצדדים הוא, דפליגי לגבי 'דינר משעבדי', אם נחשב מותר דינר או לא. וברש"י (ד"ה ומר סבר) ביאר, דנחלקו אם חוב הוי מותר או לא. אך לא נתבאר באיזה חוב איירי, אם האב חייב לשלם חוב זה לאחרים, או שאחרים חייבים לשלם חוב זה לאב. ומצינו בזה ב' מהלכים, כמו שיתבאר.
- ב. **מהלך א', רש"י:** ברש"י (ד"ה ה"ג אי הכי) כתב, 'בדאיכא מותר דינר מוקמת לה אלא שמשועבד'. וכמה אחרונים דייקו מלשון זה, שרש"י פירש כוונת הגמ', שהאב חייב לשלם לאחרים. וכן הביא השיטמ"ק (ד"ה אלא) בשם תלמידי הרשב"א, שכך היא דעת רש"י, שהאב נתחייב לאחרים.
- ג. **יסוד המחלוקת:** בספר אור לציון (ד"ה אלא הכא) ביאר יסוד המחלוקת לפי שיטת רש"י, שמצד אחד י"ל דלא נחשב קיום ירושה דאורייתא, כיון שהירוש אינו זוכה בממון, שהוא משועבד לאחרים, אך מאידך גיסא י"ל, ששפיר נחשב ירושה דאורייתא, שהם זוכים בממון לענין זה שעל ידו הם מקיימים מצותם לפרוע חובת האב.
- ד. **מהלך ב', רש"י:** אולם הרש"ש (ד"ה אלא) כתב לפרש כוונת הגמ' בדרך אחר, שאחרים חייבים לשלם להאב, עיי"ש מה שביאר ביסוד המחלוקת, וכ"כ ההפלאה (ד"ה אלא), וכ"כ האור שמח (הל' אישות פי"ט ה"ג), אלא שביאר יסוד המחלוקת באופן אחר מדברי הרש"ש, עיי"ש.
- ה. **קושיית האחרונים:** הקשו כמה אחרונים [אשל האברהם (ד"ה אלא), פרדס יצחק (אות ד)], על שיטת הרש"ש ודעימיה, שאף אם נימא שממון שנתחייב לאב נחשב מותר דינר, מ"מ לכאורה לא נחשב קרקע אלא מטלטלין [וכ"כ הריטב"א (פא: ד"ה אלימיא)], והרי שיטת ר' שמעון היא שמותר דינר צריך להיות קרקע ולא מטלטלין, כמבואר בגמ'.

(ב) ב' מהלכים בענין 'אנחנו מעלים'

- א. **משנה:** מובא במשנה דין יתומים שאמרו 'אנחנו מעלים על נכסי אבינו יפה דינר' כדי שיוכלו ליטול כתובת בנין דכרין, שהדין הוא שאינם יכולים לומר כן. והטעם מבואר בגמ' לקמן (עמ' ב), שאין להם כח להעלות את דמי הנכסים כשיש בזה הפסד להיורשים האחרים.
- ב. **קושיית האחרונים:** הקשו הרבה אחרונים [הפלאה (ד"ה סבר רמב"ח), חכמת שלמה (הגה' לשו"ע, אהע"ז סי' קיא), ועוד], הא לכאורה פשיטא שאינם יכולים לומר כן, שאף אם יש להם כח להעלות את הדמים, מ"מ הרי לא העלו את הדמים עד לאחר מיתת אביהם, והגמ' בסמוך (עמ' ב) מסיק, שבנכסים מועטים שנתרבו ליכא כתובת בנין דכרין, שכבר זכו היורשים האחרים בחלקם בשעת המיתה.
- ג. **יסודו של החכמת שלמה:** החכמת שלמה (שם) כתב יסוד חדש כדי לתרץ קושיא זו, שבמקום שהנכסים עבידי להתרבות, נחשב מותר דין וזוכים היורשים בכתובת בנין דכרין, משום שבכ"ה"ג א"א לומר שכבר זכו היורשים האחרים. אולם עי' בספר הערות להגרי"ש אלישיב (ד"ה מועטים ונתרבו), שהאריך להשיג על יסוד זה.
- ד. **תירוץ האחרונים:** כמה אחרונים [ספר הערות (שם), אילת השחר (ד"ה יש לעיין), הגהות וציונים (ד"ה אם אמרו)] כתבו ליישב הקושיא הנ"ל בדרך אחר, שענין 'אנחנו מעלים' הוא, שהיתומים מגלים דעתם שגם מתחילה כך היתה שוויותם של הנכסים אצלם, ולא רק מכאן ואילך, ונמצא שכבר בשעת המיתה הנכסים היו שווים יותר דינר כלפי היורשים. [ועי' בתוס' רי"ד (ד"ה מי שהיה) שפירש כן במשנה].
- ה. **ב' מהלכים בגדר 'אנחנו מעלים':** נמצא, שיש ב' מהלכים בביאור המושג 'אנחנו מעלים': א. לפי ההפלאה והחכמת שלמה, הענין הוא שיש כח ביד האדם לקבוע מכאן ואילך את שוויותו של דבר מסויים כלפי עצמו. ב. לפי דעת האחרונים הנ"ל (אות ד), הענין הוא שאם אדם פרטי מחשיב דבר מסויים ביותר משוויותו בשוק, שוויותו נחשבת כפי דעתו כלפי האדם עצמו. [אך לדינא לא אמרי' 'אנחנו מעלים'].

ג) אם יש כח ללוקח לסלק בעל חוב

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה מחלוקת בין רמי בר חמא ורבא, לגבי בעל חוב שכבר גבה קרקע א' מלוקח, ובא לגבות קרקע ב', והלוקח רוצה להעלות את דמי הקרקע הא' כדי שיהא שוה ככל החוב, דרמב"ח סובר שאינו יכול לעשות כן, דומיא דמתני' שא"א להעלות דמי הקרקע, אולם רבא סובר שיכול לעשות כן, כיון שאין בזה פסידיא לאדם אחר. ומצינו בראשונים ב' מהלכים בביאור יסוד המחלוקת, כמו שיתבאר.
- ב. **מהלך א', ריטב"א ורש"י:** הריטב"א (ד"ה א"ל רבא) ביאר, שיש כאן מחלוקת יסודית בין רמב"ח ורבא, אם יש כח ללוקח לשלם את חובו של הלוח כדי לסלק את הבעל חוב מליטול הקרקע, דרמב"ח סובר שאינו יכול לסלקו, אבל רבא סובר שיכול לסלקו. והר"ן (ד"ה פלוגתייהו) כתב שכך היא גם דעת רש"י בב"מ (טו: ד"ה הניחא). וכשיטה זו כתב גם החזו"א (אהע"ז סי' קלה).
- ג. **יסוד המחלוקת:** הריטב"א (שם) ביאר יסוד המחלוקת בין רמי בר חמא ורבא לפי שיטתו, דרמי בר חמא סובר שאין הלוקח יכול לסלק הבעל חוב, משום 'דבעל חוב בהאי ארעא כדידיה חשיבא'. אולם רבא סובר שיש כח ללוקח לסלק הבעל חוב, משום 'דארעא דלוקח הוי, וליכא לבעל חוב אלא תביעת ממון'.
- ד. **קושיית הר"ן:** הר"ן (שם) הקשה על הראשונים הנ"ל, שאם כן מה היא השקלא בין רמי בר חמא ורבא אם יש לדמות נידון זה להא דמבואר במתני' שא"א להעלות דמי הקרקע, הא לפי השיטה הנ"ל רמי בר חמא ורבא פליגי בענין אחר לגמרי. [ועי' בריטב"א (שם) שביאר את השקלא וטריא לפי שיטתו].
- ה. **מהלך ב', ר"ן ותוס':** לכן ביאר הר"ן המחלוקת בין רמב"ח ורבא בדרך אחר, דגם רבא מודה שאין כח ללוקח לסלק הבע"ח בממון, אלא דס"ל שמ"מ יכול לסלקו ע"י העלאת דמי הקרקע שכבר נגבה, שעיי"ז נמצא שכבר נפרע עיקר החוב, ושוב אין לבע"ח זכות בקרקע, דדומה ללוה עצמו, שבודאי יכול לסלק הבע"ח, משום שיכול לפרוע עיקר חובו בעל כרחו של הבע"ח. וכן היא דעת התוס' (ד"ה מאי פסידיא).

ג) היאך יכול בן למכור כתובת אמו כשהיא עודנה נשואה

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה מעשה עם אדם שמכר זכותו בכתובת אמו כשהיא עודנה נשואה, [דהיינו שמכר את זכותו לגבות את הכתובה אם לבסוף יארע שימות הבעל או יגרשנה, ואח"כ תמות האשה קודם שהספיקה לגבות את הכתובה, ונמצא שזכות גביית הכתובה תפול לפני בנה].
- ב. **הערת הראשונים:** העירו הראשונים [רש"י, תוס', ועוד], היאך יכול הבן למכור כתובת אמו, הא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ובספר מעייני יעקב (ד"ה ההוא גברא) ביאר הקושיא, דלא דמי לאשה שמכרה כתובתה, דהתם כבר זכתה בחובת הכתובה, משא"כ לגבי הבן, שאין לו עכשיו שום זכות בממון הכתובה. וברש"י פירש (ד"ה אחריות, פי' א'), שבאמת אין הקנין חל, עיי"ש מש"כ בביאור הגמ'.
- ג. **שיטת ר"ת:** אולם התוס' (ד"ה דזבנה) הביאו בשם ר"ת לחדש יסוד גדול, דהא דאין אדם מקנה דבר שהוא עתיד לירוש, זהו דוקא באופן שמוכר שדה סתם, אבל אם ייחד שדה מסויימת למכירה, מכירתו מועילה. [אך כתב הרא"ש (סי' ו), שזהו דוקא בשדה שעתידי ליפול לו בירושה, אבל לא בשדה שעתידי לקנות, עיי"ש החילוק]. ועפ"ז ביאר ר"ת כוונת הגמ' בסוגיין, דאיירי שהבעל ייחד קרקע לכתובה.
- ד. **קושיית הפני יהושע:** הפני יהושע (ד"ה ומפרש ר"ת) הקשה על ר"ת, מאי שנא ממי שקידש אשה לכשימות בעלה, דמבואר במשנה בקידושין (סב.) דאינו מועיל מטעם דבר שלא בא לעולם, והרי בכה"ג האיש מייחד אשה מסויימת לקידושין, וא"כ לדעת ר"ת למה לא יועיל הקידושין.
- ה. **תירוץ הגרי"ש אלישיב:** בספר הערות (ד"ה ההוא גברא) תירץ, שסברת ר"ת היא, שבאדם שעומד לירש קרקע, יש לו גם עכשיו זכות ממון בהקרקע, לענין שיוכל ליטלו אם ימות בעל הקרקע, וסברא זו לא שייכת כלל לגבי מי שקידש אשה לכשימות בעלה, שהרי בודאי אין לו להמקדש שום זכות בהאשה כשהיא עודנה תחת בעלה. [וע"ע בנתי"מ (סי' רי"א ס"ק ב) שתירץ באופן אחר].

דרף צא

בענין מצות היתומים לפרוע חוב אביהם

גמרא:

אתו לקמיה דאביי אמר להן מצוה על
היתומים לפרוע חוב אביהן

תמצית הסוגיא:

במשנה הגמ' מביאה בשם אביי, שאע"פ דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, ולכן אין כופין יורשים לשלם חובות אביהם אם לא ירשו קרקע, מ"מ מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם.

יסוד מצות היתומים לפרוע חובות אביהם מבואר ברש"י, שהוא משום כיבוד אב. [והתומים חידש, שיש עוד טעם למצות היורשים לפרוע חובות מורישם, מלבד כיבוד אב, כדי שלא יהא מורישם בכלל 'לוה רשע ולא ישלם', ונפק"מ בזה לגבי יורש שאינו בן].

נחלקו רש"י ותוס' אם המצוה היא מדאורייתא או מדרבנן. רש"י כתב, שהמצוה רק מדרבנן, ולפיכך אין כופין את היתומים לקיימה. אבל התוס' כתבו טעם אחר במה דאין כופין היתומים לקיים המצוה, משום דהוי מצוה שמתן שכרה בצדה. ומשמע שנקטו שהיא מצוה דאורייתא.

בהגהות יעב"ץ העיר על רש"י, למה אין מצוה זו מדאורייתא, כיון שיש בה משום כיבוד אב. ותירץ, שמן התורה אין מצוה על הבן להוציא ממון כדי לכבד אביו, דקיי"ל 'כיבוד משל אב'. וכ"כ החתם סופר.

מכח דין זה ד'כיבוד משל אב', הקשה ר' אלחנן קושיא גדולה. בהגהות האשרי הביא מחלוקת הראשונים, לגבי אב שמת ולא הניח לבניו כלום, אם גם בכה"ג יש מצוה על היתומים לפרוע חובות האב או לא. וביאר סברת הסוברים דליכא מצוה, משום דכיבוד משל אב, ואין מצוה על הבן להוציא ממון כדי לכבד אביו. והקשה ר' אלחנן, לפי זה למה תהיה כלל מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם, אפילו אם האב הניח להם ירושה, דהא כיון שזכו בירושה, נעשה ממון, ונמצא שמוציאים ממון כדי לכבד אביהם.

ותירץ ר' אלחנן עפ"י יסוד גדול, שאם היורשים משתמשים בממונו של המת לצורך המת עצמו, הרי זה נחשב שהפירעון באה משל האב, ולא משל הבן.

תמצית מראי מקומות

א. גמ' צא: אתו לקמיה אביי

מביאה בשם אביי, שאע"פ דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, ולכן אין כופין יורשים לשלם חובות אביהם אם לא ירשו קרקע, מ"מ מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם.

מחלוקת רש"י ותוס'

אם המצוה מדאורייתא או מדרבנן

ב. רש"י ד"ה מצוה

ביאר יסוד מצות היתומים לפרוע חובות אביהם, שהוא משום כיבוד אב.

אך כתב, שהמצוה רק מדרבנן, ולפיכך אין כופין את היתומים לקיימה.

ג. תוס' פו. ד"ה פריעת בעל חוב

כתבו טעם אחר במה דאין כופין היתומים לקיים המצוה, משום דהוי מצוה שמתן שכרה בצדה.

ומשמע שנקטו שהיא מצוה דאורייתא, ודלא כרש"י.

ביאור שיטת רש"י

ד. הגהות יעב"ץ צא: ד"ה מצוה

העיר על רש"י, למה אינה מצוה דאורייתא, כיון שיש בה משום כיבוד אב.

ותירץ, שמן התורה אין מצוה על הבן להוציא ממון כדי לכבד אביו, דקיי"ל 'כיבוד משל אב'.

ה. חי' חתם סופר פו. ד"ה פריעת בע"ח

ביאר גם כן שיטת רש"י כנ"ל.

והוסיף, שבאמת אין מצוה על הבן להוציא ממון כדי לקיים מצות כיבוד אב אפילו מדרבנן, אך תקנו חז"ל שפירעת חובות האב נכללת במצות מורא אב, שמצוה על הבן להוציא ממון כדי לקיימה, עיי"ש שביאר הטעם שתקנו כך

קושיית ר' אלחנן

ו. שו"ע חו"מ סי' קז סעי' א

פסק, שאם האב לא הניח כלום לבניו, אין עליהם שום מצוה לפרוע חובת אביהם.

ז. הגהות האשרי פ"ט סי' יג

הביא שיטת הסוברים כדעת השו"ע הנ"ל, וביאר טעמם, משום דקיי"ל כיבוד משל אב, ואין מצוה על הבן להוציא ממון כדי לכבד אביו.

ח. קובץ שיעורים אות שיד

הקשה קושיא גדולה על השיטה הנ"ל, לפי זה למה תהיה כלל מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם, אפילו אם האב הניח להם ירושה, דהא כיון שזכו בירושה, נעשה ממזונם, ונמצא שמוציאים ממזונם כדי לכבד אביהם.

ט. קובץ שיעורים שם

תירץ עפ"י יסוד גדול, שאם היורשים משתמשים בממונו של המת לצורך המת עצמו, הרי זה נחשב שהפירעון באה משל האב, ולא משל הבן.

י. **אילת השחר** פו. ד"ה בהגהות אשרי

כתב עוד תירוץ נפלא לקושיית ר' אלחנן.

יא. **שו"ת רעק"א** ח"א סי' סח

הקשה כמו ר' אלחנן, ותירץ, שנחשב כאילו הבן משלם משל האב, ולא משל עצמו, כיון שהממון בא לו מכח אביו.

ליתר עיון, יורש שאינו בן

יב. **מאירי** ב"ב קנו. ד"ה מלוה על פה

כתב, דמצות היתומים לפרוע חובות אביהם אינה אלא על הבנים, מפני כבוד אביהם, אבל לא על יורשים אחרים, כגון

אחים או שאר קרובים, שאינם מצווים בכבוד המת.

[וכן מבואר בשיטה מקובצת (ב"ב שם)].

יג. **אורים ותומים** סי' קז אורים ס"ק ד

חידש, שגם יורשים אחרים מצווים לפרוע חובות המת. [דלא כדעת המאירי].

וביאר הטעם, שמצות היורשים לפרוע חובות מורישם יש בה עוד טעם [מלבד כיבוד אב], כדי שלא יהא מורישם בכלל 'לוה רשע ולא ישלם'.

מה שעשה בקטנותו אז ישלם, וא"כ פגיעתו רעה עפי מנשים ועבדים, ולעולם דחייב לשלם כשיגדל, כדברי ח"ז וספר חסידים (ב).

לבעל חוב יהבינן ליה לאשה לא יהבינן לה. הר"מ שבהג"ה מו"י [כ' אישות פי"ז ה"ד אות ז'] וזמרדכי [ססו' ר"כ] מוכיח מכפל לשון לאשה לא יהבינן לה, דאי גצתה כבר מה שגצתה לא גצתה ומפקינן מינה אפילו צמטלנין דהרי"ף כחז כן צמטלנין. ונ"ל אפילו גצתה ע"י ז"ד נמי לא גצתה, דהרי האי ליטנא לצע"ח יהבינן ולאשה לא יהבינן א"ז קאי ומדכפל למילתי' דייקא אפילו הגצתה הכ"ד כבר מפקינן מינה. ותמתי על הצ"ש סי' ק"צ סק"ז ע"ש, ועיין דברי רבינו יונה שצ"ח"ש [סי' י"ח], הוא לא מיירי אלא משני צע"ח או ז' כתובות שדינן יתלוקו וקדם א' וגצתה חלקו של חצירו, דמה שגצתה גצה היינו צ"ד, אבל צתתפס שלא צרעות צקרקע לא מהני תפיסתו, ומיהו מה שהגצתה צ"ד מהני כיון שיש לו עכ"פ חלק בו ע"ש, וכל זה צשני צע"ח זה עם זה, אבל מודה רבינו יונה לר"מ שצמרדכי דאשה שתפסה צמקום צע"ח דאפילו צמטלנין ואפילו צרעות צ"ד מוליאין מידה, דכיון דאמרו חכמים לצע"ח יהבינן כולי, א"כ שוב אין לה שום תצויה וחלק שתועיל תפיסה אפילו צ"ד ואפילו צמטלני. ומה שמכיים הר"ש צראיתו מר' ערפון מכל הקודם זכה, וכתב ח"ג דהיכי דלא תפסי יהבינן לצע"ח כמ"ש הרי"ף, אפי"ה אי קדמה האשה וכו', לא אדשמעתין קאי, דהכא תפיסת האשה לא מהני, אלא אדר"ע קאי דהתם פסק הרי"ף זה כושל שצ"ח"ה הוא הצע"ח כהירושלמי ע"ש, ואפי"ה אי קדמה אשה וגצתה התם מהני תפיסתה, ה"נ בכל צע"ח או נשים שדינן שוב, אבל הכא לא כי מודה הר"ש להר"מ ואפשו פלוגתא לא מפשינן, והא דצדר"ע מהני תפיסת האשה נגד צע"ח, היינו מטעם שכ' תוס' ד"ה לאשה וכו', לחלק בין ר"ע לדשמעתין, וצ"ה שצטיקור הדין וצרוצ הדברים כוונתי לדעת הגדול בית מאיר ז"ל והמעין יצחר.ג.

רק רצנן עשו הללה מקלון כמורא ואין כופין ע"ז, ולפמ"ש רש"י בחולין קל"ז ע"ב [ד"ה כגון] דאין כופין אלא צהפסד מועט כמו סוכה ולולב, ז"ל דהכא כיון שהניח להם אציהם מעטלנין נהי דלענין כיבוד מקרי שלהם, מ"מ הפסד מרובה לא מקרי כיון שמירושא זכו צהו, ע"כ הולך לומר דצדרצנן אין כופין, ומה שהקשה תוס' ממוצה לקיים דברי המת, עיין פני יבושע.

ואמנם דעת ר"ח וסויעתו, עיין ר"ן וציותר ציור צמרדכי [סי' רכ"ז] והוא כך, דס"ל נמי דקלון כופין, ואמנם אם הניח להם אציהם מעטלנין הוה כמשל אצ וכופין ותומים גדולים לפצוע מעטלנין שהניח להם, וקטינא דארעא לא הניח להם אציהם כלל ומשלם נחנו, לכן לא כפה אציו, אי משום דהוה רק מדרצנן כפירש"י לקמן [ז"א ע"ב ד"ה מלוה]. ואי משום דהוה הפסד ממון הרצה ולא דמו לסוכה ולולב, ולק"מ קושית הר"ן אר"ת. ובצב"ח זו דאין כופין אהפסד ממון הרצה עפי מסוכה ולולב, מיושב קושית תוס' דר"ה וי"ז ע"א ד"ה יקריב אותו וכו', והא דאיעריך קרא הכא וכו' עי"ש (ג).

ומתוך דברי תוס' דר"ה הג"ל הבנתי דצשמעתין המקשן נמי ידע דצמ"ע כופין צבורת נכסים עכ"פ דאפילו גבי נדר דכתיב לרצון [ויקרא כ"ב כ"א] אפי"ה כתיב [דברים כ"ג כ"ד] ועשית, אזכרה לצ"ד שיעשך [ר"ה ו' ע"א], ולכה"פ צבורת נכסים ליקח ממנו מעטלנין יקריס צמשכון עד שיאמר רולא אני ליתן צהמה לקרצן, נהי צהמה עלמה אין מקריבים על כרתו, אבל מעטלנין אחרים ממשכנין עד שיפדס צצהמת קרצן, אבל מלקות צגופו לא הוה ס"ד דלוקין, ומש"ה כתיב נמי יוליא חליך את העצות החולה [דברים כ"ד י"ח], וכמו שהקשה הר"ש [סי' י"ד], אבל לא ידע שכופין את גופו עד שתלח נפשו ואם הצריה נכסיו הוה סד"א שאין לנו עליו כלום וק"ל.ג.

[במצות עשה כגון שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו]. הנה בכל מצוות עשה שצתורה שמכין אותו עד שתלח נפשו אין רשות לירד לנכסיו כדי שיניח תפילין או יעשה סוכה, ונ"ל הטעם משום דלמא נפקא מיניה צנין דמעלי וכצ"ש צצא קמא דק קי"ט ע"א [דמסור אסור לאצד ממונן], ואפילו מאן דפליג צמסור מודה צשאר איסורים. אך צאיסורים הנוגעים צממון כגון מלוה לפצוע חוב, ולהשיב גזל ואונאה וריבית, עד שמכין עד שתלח נפשו מועב לירד לנכסיו (ד), ואי משום צנין דמעלי, הלא זה הממון אינו שלהם ויתמי דאכלי דלאו דידכו לילוו צתה צצקיהו [כצ"מ ע' ע"א] (ה).

פריעת בע"ח מצוה. דעת רש"י דמלוה על היתומים וכו', הוה נמי משום קלון אציהם דלא להוי לוח רשע, וא"כ הוה צכלל מורא אצ ואין מתן שכרה צלידה וכופין אי לאו דקטינא דארעא הוה דרצנן, והיינו משום דקיי"ל כיבוד משל אצ ולא משל צן, והא דקלון הוה כמו מורא וחייב אפילו משל צן, זה הוא גופא מדרצנן שיהי' זה נכנס צגדר מורא, עיין פ"ק דקידושין [ז"א ע"א] צר"ן צעובדא דדמא צן נתייה, והכל משום חומרא יתירה ומלוה דרצנן, והכא אפילו הוה הני חמשים צוזי שהניח לכן אציהם, מ"מ כיון דמעטלני דיתמי לא משתעבדין, ס"ל לרש"י דהוה משל צן ומן התורה פעורים,

דגם בריבית יורדין לנכסיו, וכ"כ בהדיא בחינוד (מצוה שמ"ג), אך בשו"ע י"ד (סי' קס"א ס"ה) פסק דאין יורדין לנכסיו, ועיין קצוה"ח (סי' ל"ט סק"א). וע"ע במל"מ הלי' מלוה ולוה (פ"ד ה"ג).

(ב) ח"י ב"ק פי"ז ע"א (ק"א א') ד"ה חרש.
(ג) וכ"כ בח"י ר"ה שם (י"א א') תוד"ה יקריב. וע"ע ח"י חולין קל"ב ע"ב סוד"ה במה.
(ד) עיין מחנה אפרים (דיני ריבית סי' א') שהוכיח מכמה ראשונים

טעם יש לחלק במונח בסימטא בין אמר מעכשיו או לא אמר.

שיז) והר"ן פירש דהכא איירי בלא אמר מעכשיו, והקשה על הרמב"ם דבגט פסק דלא בעינן מעכשיו ובמשוך פרה בעי מעכשיו, והנה במקדש לאחר ל' בכסף דמהני אפילו נתאכלו המעות הטעם משום דהכסף נקנה לה מיד והזמן דלאחר ל' הוא רק על חלות הקידושין, ונראה דה"ה במגרש או מקדש בשטר לאחר ל', השטר נקנה לה מיד כמו בכסף לאחר ל', ותיקשי אם כן אפילו מונח לאחר ל' בר"ה, מה בכך הא כל היכא דאיתיה ברשותה איתיה, וכן נראה בגמ' קידושין ס' דבנקרע הגט לא מהני, ומשמע דוקא נקרע וכשמונח בר"ה הרי לא נקרע, וע"כ צ"ל כיון דר"ה אינו מקום המשתמר חשוב כאבוד, אבל בסימטא דהוא מקום המשתמר קצת לא הוי כאבוד, וכיון דהגט כבר נקנה לה א"צ שיהא ברשותה, אבל במשוך פרה ולא תקנה אלא לאחר ל' צריך שיהא בחצירו או אלא א"כ אמר מעכשיו, אבל ברא"ש פ' מי שמת ס"ס ה' מבואר, דבעינן שיהא השטר ביד הזוכה לאחר ל', ומשמע דאפילו מונח בסימטא לא מהני, מיהו התם איירי במזכה לעובר דלא קנה אלא לכשילוד וא"כ גם השטר א"א לו לקנות קודם שנולד, אבל בעלמא דקונה השטר מיד אפשר דהרא"ש מודה דלא בעינן שיהא לאחר ל' ברשותו, אלא דמלשון תוס' יבמות צ"ג, ובשטר כשהוא בעין ברשות קונה בסוף ל' קנו בלא מעכשיו" מבואר דבעי דוקא שיהא השטר ברשות קונה, והטעם צ"ע.

שיח) הלכה מקבר בעלה לבית אביה. פירש רש"י זו שפטרה משבועה, וכתב הרא"ש דקמ"ל סיפא דאפילו ע"י גילגול אין משביעין אותה, ואף דשותפין לאחר שחלקו דאין יכולין אח"כ להשביע ומ"מ מגלגלין עליהם, שאני התם שחלקו בסתם ולא פטרו בפירוש עיי"ש, וחילוק זה צריך ביאור, דהרי הא דפטורין כשחלקו בסתם הוא משום דמחלו ומ"מ מגלגלין, ומה הבדל אם פטרו בפירוש או בסתם, ועוד דחייב על ידי הגילגול בא אתר שפטרה, וכיון דבשעה שפטרה עדיין לא חל חיוב הגילגול, לא מהני

שיד) תוד"ה פריעת בע"ח מצוה וכו' איכא קלון אביהן. טעם חילוק זה, דבקלון איכא קרא אחרינא ארור מקלה אביו ואמו, והתם לא כתיב מתן שכר בצדו ובהגהת אשר"י כאן כתב דהיכא דלא הניח אביהן נכסים, אין לחייבן בשביל כיבוד אב דקיי"ל משל אב ולא משל בן, ולכאורה גם בהניח אביהן נכסים מכל מקום כבר זכו בהן בשעת מיתתה ועכשיו הוא משל בן [עיי' בשו"ת רע"א סי' ס"ח], וצ"ל כיון דצורך המת הוא לפרוע חובותיו, וכל דבר שהוא צורך המת, הוא קודם ליורשין, ומיקרי עדיין שלו לענין דבר הצריך לו, ובמחנה אפרים [הל' זכיה ומתנה סי' ל"א] הביא משו"ת הרשב"א סי' שע"ה דמי שזיכה למת מעות לצורך מצבה זכה בהן המת, כדאמרי' מותר המת ליורשיו, ותמה במחנ"א דהתם אינו מדין ירושה דאין קנין למת, אלא משום דנתבזה המת כשגבו על שמו, ע"כ פירש כוונת הרשב"א משום מצוה, אבל בשטיה ב"ב ח' הובא לשון הרשב"א ומבואר שם להדיא דהוא בתורת זכיה ממש, והא דמותר המת ליורשין הוא מדין ירושה, דכבר זכה המת ושלו הן להורישו לבניו, וצ"ל הא דקיי"ל אין קנין למת, היינו בדבר שאין לו צורך בו, אלא דלהסוברין דזכיה מטעם שליחות, ואין זכין לחש"ו כ"ש דאין זכין למת, ושמא כיון דמדרבנן מיהא זכין לקטן ה"ה למת, אבל הרמ"ה סגהדרין מ"ח כתב להא דמותר המת ליורשיו, וזה כדברי מחנה אפרים.

שטו) בא"ד. כגון מצוה לקיים דברי המת. והנה להסוברין דמצוה לקיים דברי המת עושה קנין, אין ראייה מזה דכופין במצוה גרידא דרבנן, ומקושת תוס' ב"ב קמ"ט ל"ל הא דדברי שכ"מ ת"ל משום מצוה לקד"ה, מוכח דהוא קנין, דאל"כ אין מקום לקושתים.

שטז) ע"ב. הניחתו בצדי ר"ה מהו. בתוס' פירשו דאיירי במעכשיו דבלא מעכשיו צריך שיהא אז בחצירה, ובמעכשיו מהני אם היה בסימטא אבל לא בר"ה, וכן בנקרע השטר לא מהני מעכשיו לר"י דאמר שירור הוי, כמ"ש תוס' קידושין ס"ג, וצ"ע כיון דגם במעכשיו בעינן שלא יהא כלתה קנינו כמו בלא מעכשיו, מה

מוסיף אם אומר איני רוצה לעשות מצוה, וכי משום הוספת דיבורים אלו יפטר מעשיית המצוה אם בלי דיבורים אלו כופין אותו, ואפשר דכונתם דיש לפרש דנזקקים היינו דגובין בלי לשאול אותם, אבל כשיאמרו בפירוש אין אנו רוצים אז מנ"ל דכופין, וצע"ק. (מהדו"ק)

תוד"ה פריעת בע"ח מצוה. מצוה על היתומים ואין כופין. ע"י ברא"ש דאחרי דתקון רבנן בתראי לגבות ממטלטלי לכן כופין אף במטלטלין, וצ"ע דמאי בא להשמיענו, דהא לזה באה התקנה שיגבו מהן דאילו מצוה בעלמא הא גם בלי תקנתם היה, גם צ"ע למה הוסיף דהמלוה סומך דעתו ע"ז, דמה זה נוגע לנו כיון דתיקנו לגבות גובין, ומשמע דהי' שייך תקנה שיגבו ולא יוכלו לעכב דהיינו דיש לו זכות בהמטלטלין לגבות, אבל חיוב ממוני על גופם דלכן יהי' שייך כפיה לא יהי', לזה בא להוסיף דכיון דסמך דעת המלוה ע"ז נעשה כבר חיוב ממוני על גופם לשלם דלכן כופין, וצע"ק.

בא"ד. כגון מצוה לקיים דברי המת דאמרינן בהשולח דכופין את היורשין. ובקובץ שעורים העיר אם נסבור דמצוה לקיים דברי המת עושה קנין א"כ אין ראי' דכופין. ואפשר לומר דגם הדין קנין הא הוא משום המצוה דמצוה לקיים דברי המת, ובשלמא אי משום מצוה כזאת המוטלת עליהם עושה חיוב שכופין להם ע"ז ממילא תיקנו שיקנה, משא"כ אי לא היו כופין על

מצוה לא שייך תקנת קנין משום המצוה המוטלת עליהם, ויותר נראה דהנה בסוגיא דהשולח שם מבואר דאם אמר יעשה לה קורת רוח לשפחתי אסור לעבוד בה וכופין שלא לעבוד, ובוזה ניחא מה שהביאו מהא דפ' השולח ולא מגיטין דף י"ג ודף י"ד ע"ב, אלא משום דכאן ע"כ אינו מדין קנין כלל רק דכופין לקיים המצוה. (מהדו"ק)

בהגהת אשר"י רוצה לומר דהיתומים אין משלמין חוב אביהם אם האב לא הניח שום נכסים מחמת דכיבוד אב אינו משל בן. ובקובץ שעורים העיר דמאי נפק"מ גם כשהאב הניח נכסים [ומסתמא כונתו אם השאיר מטלטלין] הא הוי שלהם. וכן בתשו' רעק"א (סי' ס"ח) הקשה למה מחויב הבן לשלם מחמת כיבוד אפילו כשהשאיר מטלטלין, ולכאורה הי' אפשר לומר דאם יאמר האב תקח דבר הפקר ותבשל לי, אע"ג דהא יכול לזכות מהפקר ואז אינו מחויב לבשל משלו, מ"מ אפשר דכיון דתיכף יש עליו המצוה אז מחויב אף למ"ד דאינו מחויב משל הבן, דהו"ל כביטול מלאכה דמחויב לבטל ממלאכתו אף למ"ד משל אב, ה"נ ביטול ריוח מחויב שלא לזכות לעצמו, וא"כ כשהוא השאיר נכסים אז תיכף בשעת מיתה חל עליו מצוה לכבד בזה את אביו ולא לזכות ולהפטר, משא"כ בכסף של היורשין דלא מתחיל חיוב עליהם לכבד בזה כיון דצריך להפסיד ממונו שהוא כבר שלהם מקודם.

אלא דלפי"ז נצטרך לומר דאם אביו חייב חוב וכעת עומד לזכות דבר

דפירושו שאינו סותר לומר אין הדבר כן ואין הלכה כן, דזה ליכא גנאי רק בפניו, אבל שלא לעבור על צוואתו הוא ענין אחר, ושייך בכל ענין אף שלא בפניו וי"ל דה"ה לאחר מיתהי"ב.

ולדברינו ההיא דפרק מי שהי' נשוי כתובות (דף צ"א ע"ב) מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהן שהוא מדין כיבוד אב אף דלא צוה כן בפירוש, צ"ל דהוא ג"כ ענין כבוד וגדולה דחושש לכבודו שיפרע חובותיו, ועדיף מההיא דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול ועי' פרק הכותב (כתובות דף פ"ו ע"א) תוס' ד"ה פריעת בע"ח וכו' ודוק.

ומעתה נ"ל לדינא במצוה לבניו דרך צוואה ליתן ממון ירושתם לפלוני כך וכך דצריכים לקיים מדין כיבוד אב, ומה דשקלו וטרו הפוסקים בדין מצוה לקיים דברי המת שהוא רק במשליש מתחילה לכך, היינו בלשון תנו דהוי רק לשון מתנה, גם נ"מ במצוה לאחד משאר יורשיו דלא שייך דין כבוד אב, גם במצוה לבניו נ"מ. דמשום כיבוד אב לא כפינן להו ומדין מצוה לקיים דברי המת כפינן כדאיתא בפרק השולח (גיטין דף מ' ע"א) ובהר"ן פ"ק דגיטין בסוגיא דמעמד שלשתן.

➔ **אולם** מפסק אנכי בזה, די"ל כיון דירשו הממון הוי ממון שלהם ואינן מחוייבים לקיים בזה צוואת אביהם דקיי"ל כיבוד אב משל אב, ואף דבמטלטלי דיתמי מצוה לפרוע חובות אביהם ופירש"י (כתובות צ"א ע"ב ד"ה מצוה) משום כבוד אב, ונוכיח מזה כיון דמכח אביהם בא להם הממון לא מקרי כ"כ של בן, מכל מקום יש לומר דדוקא התם דהוא בצירוף טעם דהוי קצת נעילת דלת, אלא דא"כ למאי הוצרכו תוס' פרק הכותב (כתובות דף פ"ו ע"א ד"ה פריעת) ליתן טעם דאין כופין על מטלטלי דיתמי משום דכיבוד אב מצות עשה שמתן שכרה בצדה וזוהו אינו ברור כ"כ, עי' תוס' (ב"ב פרק גט פשוט דף קע"ד ע"ב ד"ה ואם) דמכל מקום רשאים הב"ד לכופו על מצות כבוד אב, ובמטלטלי דיתמי לא מצינו דרשאים הב"ד לכופין והי' להם ליתן טעם כיון דהוא ממון הבן והוא רק בצירוף קצת נעילת דלת, משום הכי לא כפינן ויש לדחות.

וצל"ע לדינא במצוה לבניו דבר שיש בו חסרון כיס ממון הירושה אם צריכים לקיים הצוואה, וההיא דהניח להם ריבית דבר מסוים, י"ל דהתם הוי זילותא לאביו, אבל מדין כיבוד יש לומר דלא מחייבי וצ"ע.

עכ"פ בנ"ד אין בית מיחוש והברירה ביד הבן לעשות כפי שירצה, כן נראה לענ"ד.

ידידו

עקיבא גינז מא"ש

הסוכה דאין זה מברך אלא מנאץ, ע"ז הקשה המגן אברהם איך יברך הא הפטור ועושה מקרי הדיוט, וכיון דאינו מחוייב לילך לסוכת חבירו לברך דלא הטריחהו, ואין לך טורח גדול מזה שצריך לעבור בספיני' ע"ש, וע"ז כ' אדוני אמ"ו נ"י דאין זה דומה לפטור ועושה דזהו שייך רק ביושב בשעת ירדת הגשם, דבאותה שעה הוא פטור משיבת הסוכה, מה שאין כן בזה דלא הי' מוטל עליו הטורח לעבור בספינה, אבל אחרי שכבר עבר, אח"כ כשהוא שם במקום הסוכה ואין לו טרחה מחוייב הוא לישב בסוכה ומצוה קעביר ושפיר מברך, גם כמה שכתב המחצית השקל הנ"ל דלהפוסקים דעביד איסורא אינו מברך, לא מסתבר דהא אין העבירה בגוף הסוכה אלא דמקודם כשעבר בספינה, ואין זה שייך להסוכה, ושאינו מההיא דסי' תרמ"ט דהתם העבירה בגוף המצוה דהלולב שבידו בא לו בגזילה וקנהו ע"י הגזילה, ע"כ.

והנה בגוף הדין אם צוותה אמו או אביו לעשות דבר אחרי מותו, אם צריך לקיים הצוואה מדין כיבוד דבר זה צריך עיון לדינא, דמצינו בבביתא פ"ק דקדושין (דף ל"א ע"א) מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו' ומצינו ג"כ להיפוך בפ' י"ב דכתובות (דף ק"ג ע"א) דאינו מחוייב בכבוד אחיו הגדול אחר מיתת אביו, אף דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול הוא מדין כיבוד אב כמ"ש הרמב"ן שם לפי שגנאי להם שיתבזו לתולדותם והם מצטערים בזה הרבה ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם עיי"ש, מזה משמע לכאורה דאינו מחוייב בכיבוד אב לאחר מותו, ולזה צ"ל לחלק דענין שהוא כבוד וגדולה בעצמותו כמו לומר אבא מארי, דבזה מגביה כבוד אביו זהו שייך גם לאחר מיתה, אבל כיבוד לעשות נחת רוח לאביו כעין מאכילו ומשקהו למנוע צערות אביו ומכלל הזה לכבד אשת אביו ואחיו הגדול שהוא ענין נחת רוח לאביו ומניעת צערו ממנו בזה יש לומר דלא שייך לאחר מיתה דלא אכפת להו בזה. ⊞

ומעתה לענין קיום צוואת אביו י"ל דגוף ענין השמעת קול אביו ואמו הוא כמו נחת רוח שזהו נחת רוח להם שיקייים רצונם, ובהיפוך צער להם, ולזה יש לדון דלא שייך לאחר מותם, אף דהמשמעות דברי השו"ע (סי' ר"מ ס"ט) דמחוייב לעשות צוואתו לאחר מותו, גם מדברי הב"י (סי' שע"ו הנ"ל) משמע כן להדיא, וע"כ דגם זה ענין כיבוד שנוהר דבבריהם ואפשר דהוא בכלל מורא שצריך לירא שלא לעבור על צוואתם וזהו שייך גם אחר מיתה, וההיא דהט"ז שם (ס"ק ג') דאינו סותר דבריו הוא רק בפניו, קיום צוואת שאני דאינו בכלל סותר דבריו,

מת ראשון ובעל חוב אומר האב מת ראשון מאי לאו יורשי האב בני מורישיו אחי ופירוש מורישיו אחי כגון שנפל הבית על שני אחים ר"ל ראובן ושמעון ואומרים יורשי האב שהם בני ראובן ראובן מת ראשון ונמצאו אנו יורשיו של שמעון אלמא אף בשאר יורשים כן ומה שתירץ לא יורשי האב אחי אין הלכה כן ואינה אלא דחייה בעלמא וכמו שפירשנוה במשנה אף בשיש זרע לבן ונמצא שאין בעל חוב נוטל בראוי אלא לענין שבח שהשביח לוקח ומכל מקום חכמי הדורות שלפנינו¹⁸ נוטים בה לדעת אחרת לומר דוקא באבי האב ומטעם תחת אבותיך וכו' ומפרשים יורשי האב בני אעליו ועל אביו וחזקו הטעם שמאחר שנאמר בה שקשה היא בדיני ממונות אין לך בו אלא חדושו והוא אבי אביו הא בשאר יורשין בעל חוב נוטל בראוי ואין הדברים נראין כלל וכלל היורשים הוא מגוף החדוש ואין מדת הדין לוקח ליחלק בחנם וחכמי הצרפתים¹⁹ כתבו בשמועת יתומים שגבו קרקע (קכד: קכה.) שאין בעל חוב נוטל בראוי כדברינו אלא שהם מפרשים את דבריהם ביתומים שאין בעל חוב נוטל בנכסים שקנו ובשבח שהשביחו וכן מה שפירשו חכמי הצרפתים²⁰ בבכורות (גב.) בענין ולא האשה בכתבתה שהוא הדין לבעל חוב הוא לדעתם מפני שאותה משנה לכאורה ביתומים היא שנויה אבל בעלמא בעל חוב נוטל בראוי שהרי גובה את השבח וכן יש שמעמידין דבריהם בנכסים שנפלו ללוה אחר מיתתו וכאותה סברא שכתבנו שאבי האב ושאר יורשים בדין אחד. בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת המוכר בנו של מוכר מוציא מיד הלוקחות פירוש בלא מעות שאם אתה אומר במעות ומה הוצרכנו בזו פשוט הוא שהמכר בטל שהרי מה שאירש מאבא מכור לך הוא (ב"מ טז.)

השבח מנכסים בני חורין ומכל מקום שבח זה הוא כלוה ולוה וחזר וקנה שיחלוקו וכבר ביארנו ענין זה במציעא פרק ראשון (יד:).

מלוה על פה כבר ביארנו¹³ שהיא נגבית מן היורשים ואין אנו צריכין לבא בה משום מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם הא לא נאמר מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם אלא במטלטלין שהניח אביהם¹⁴ וקודם תקנת הגאונים¹⁵ בין במלוה בשטר בין במלוה על פה¹⁶ ומצוה זו יש אומרים שאינה אלא על הבנים מפני כבוד אביהם אבל על יורשים אחרים כגון אחים או שאר קרובים אין למצוה זו מקום בה ואף על הבנים מצוה היא ואין כופין עליה¹⁶ ומה שאמרו בכתבות (פו:) אי אמר לא ניתא לי למעבד מצוה מאי מכין אותו עד שתצא נפשו דוקא באב עצמו ולדעת האומר (לקמן קעה:) שעבודא לאו דאורייתא אפילו מבני חרי ומצד מצוה כופין אותו אבל ביתומים לא ואם תפש מחיים תפש כמו שיתבאר במקומו (כתובות פד:).

¹⁷ בן שלוה בחיי אביו ומת בחיי אביו והניח בן וכשמת הזקן נעשה בן זה יורש אין בעלי חוב נפרעין מבן זה אעפ"י שמכח הלוה הוא יורש אין דנין אותו אלא כיוורש את הזקן במקום אביו וכמו שאמר (תהלים מה) תחת אבותיך יהיו בניך ואחר שאין הוא עצמו משועבד אין ירושתו משועבדת ולמדת שאין בעל חוב נוטל בזו בראוי וכן הדין בשאר יורשים כגון שמת ראובן אחיו של שמעון והניח בן ואחר כך מת שמעון בלא יורש ונמצא בנו של ראובן יורשו אין בעל חוב של ראובן גובה ממנו ואעפ"י שאין לומר כאן תחת אבותיך וכו' מכל מקום מדת הדין אחת היא וקרא אסמכתא בעלמא וכן יראה ממה שאמרו בסוגיא זו נפל הבית עליו ועל מורישיו והיתה עליו כתבה ובעל חוב יורשי האב אומרים הבן

ד"ה מצוה ועי' ת' בסוגין ובכתובות פו. ד"ה מצוה שחלקו בין הניח ללא הניח להם אחריות נכסים ועי' ריטב"א בסוגין. ¹⁷ עי' כל זה בבעה"ש. ¹⁸ בעה"ש. ¹⁹ הרשב"ם וכל הדיון בבעה"ש.

¹³ דיבור המתחיל המלוה פיסקה שניה. ¹⁴ כריטב"א בשם רבו דבלא ירשו לא וכן בר"מ פ"א מלוה ה"ח. ¹⁵ בר"מ שם ה"א וברשב"ם לקמן סוף קעד. ¹⁶ עי' טור סי' ק"ז סע' ט"ו די ש חולקים. ¹⁶ כרש"י כתובות צא:

הלכות גביית חוב סימן קז

תומים

קז [א] אין בופין. עיין סמ"ע [סק"ז] דכתב לפי מ"ש הטור [סעיף ג'] הטעם דה"ל מצות כיבוד מצות עשה שמתן שכרו כמזב צדו ואין צ"ד שלמטה מזהרין עליה, א"כ לפי מ"ש הרמ"א לעיל סימן ל"ו [סמ"ז] ד"א דאם ילכו צ"ד הרשות צידס לכוף, כאן הרשות צידס לכוף, אלא דרוז פוסקים לא ס"ל הך דיעה. והש"ך [סק"ח] השיגו וכתב דרמ"א סמך עממו אלעיל.

האם רשות ביד בית דין לכפות היתומים לפרוע מטלטלין שירשו

מוכח דלכ"ע אין רשות לבי"ד לכוף היתומים

הלכות גביית חוב מיתומים

סימן קז

כופין את היתומים לפרוע חוב אביהם

ובו י"ב סעיפים

א מצוה על היורשים לפרוע חוב אביהם וכופים אותם בכך כמו שכופים את אביהם במה דברים אמורים (א) כשהניח קרקעות אבל אם לא הניח אלא מטלטלים [א] (ב) אין (ג) כופין אותם [ב] לפרוע חוב אביהם מהם (ד) אבל מצוה עליהם

ה"ל טועה דבזר משנה או בשיקול הדעת. ומה טעות יש, אם הדיין רצה לכוף ליתומים הרשות בידו והוא כפה ונתן מטלטלין המונחים ברשות הרבים לבעל חוב. ומה טעות יש בזה. וגם בקרוז דר' יוחנן, דניקש לפסוק לטובת צ"ח קרוזו כרבי טרפון, ואמר מה אעשה שכנגדי חלוק. ומה לו [לפסוק כר"ט] הוה ליה לטובת קרוזו ומצלי להתעלם מנשרו להזדקק לכך ולכוף ליתומים לפרוע ומכ"ש צמטלטיין שהם צסימטא וכדומה ואין יד יתומים שולט בזה. וגם קשה, מה טעם הגאונים בתקנה חדשה הוה להו לתקן שהיה צ"ד

אורים

קז (א) בשחניח קרקעות. אפילו קרקע שקנה או ירש אחר הלוואה, מ"מ בשעה שקנה חל שעבורו וכמש"ל סימן ק"ד [תומים סק"ז] משא"כ מטלטלין הואיל ותמיד יכול להבריחו א"כ לא סמכה דעתו של המלוה. ועיין לקמן סי' קי"א ס"כ דאיכא מ"ד דגם קרקעות שקנה אח"כ אין גובה מיורשים בדלא שיעבד בפירוש:

(ב) אין בופין אותם וכו'. ונתן הטור [ס"ג] הטעם דמצות כבוד אב מ"ע שמתן שכרו בצדו ואין ב"ד שלמטה מזהרין עליה. ודעת הסמ"ע [סק"ב] והש"ך [סק"א] להך דיעות לעיל בסימן צ"ז [סט"ז] דאין מחויבים לכוף אבל אם ירצו יכולים לכוף, אף בזה אם ירצו יכולים לכוף, אלא ההסמ"ע כתב דלא קי"ל כהנך רבנותא דסברי הכי והש"ך חולק. ואני כתבתי בתומים

[סק"א] דלכ"ע אין רשות ביד ב"ד לכוף דלהנך רבנותא ס"ל דהוי מצות עשה דרבנן ולזה לכ"ע אין בידם לכוף:

(ג) אין בופין וכו'. ואפילו פקדון ומלוה ביד אחרים ולא זכו בהם היתומים כלל, מ"מ לא זכו בהם הב"ח ואפילו פטרם משבועה דתיכף חל שעבורם בלי עיכוב, מ"מ אין להם דעכ"פ מחוסרים גוביינא והיורשים תיכף מוחזקים. עיין תומים [סק"ב]:

(ד) אבל מצוה וכו'. נראה אפי' אינו אביהם רק דודם דלא שייך

[סק"א] דלכ"ע אין רשות ביד ב"ד לכוף דלהנך רבנותא ס"ל דהוי מצות עשה דרבנן ולזה לכ"ע אין בידם לכוף:

(ג) אין בופין וכו'. ואפילו פקדון ומלוה ביד אחרים ולא זכו בהם היתומים כלל, מ"מ לא זכו בהם הב"ח ואפילו פטרם משבועה דתיכף חל שעבורם בלי עיכוב, מ"מ אין להם דעכ"פ מחוסרים גוביינא והיורשים תיכף מוחזקים. עיין תומים [סק"ב]:

(ד) אבל מצוה וכו'. נראה אפי' אינו אביהם רק דודם דלא שייך

מודקקים לכוף דהא רשות צידס וא"כ כתורה יעשוב ואין כאן תקנה, וכעין קושיא זו הקשה הצעה"מ [שער סא ח"א ס"ו] על ר"ת. מיהו כל קושיות הללו יש לדחותן, דודאי אף לשיטת הלוג' היינו ציתומים בני המת שעליהם מצות עשה המפורשת בתורה כנד אביך וס"ל לתוס' [כתובות פו ע"א ד"ה פריעת בע"מ] דזהו בכלל כיבוד ולכך ס"ל דהוי מצות עשה של תורה"ק רק מתן שכרו צדו, אבל ציתמי אחי המת או בני אחי המת וכו' הני בכלל כבוד מצות עשה דדודס או אחיהם¹, וא"כ יתמי האמורים שם היינו יתמי בכה"ג אחי המת או בני אחיהם והגאונים ג"כ הוצרכו לתקן ככל יתומים בכלל אפילו בכה"ג.

אך עם כל זה הדומק, קשה הא דקי"ל כר"ע ואם תפס מטלטלין דיתמי לאחר מיתה מוציאין מיד התופס וזהו כללל ככל יתומים אפילו בני הלוה. וקשה למה. סגי דאין צ"ד מודקקים לכוף יתומים לקיים מצות עשה דאורייתא אבל למה יעשהו בדין אף זדקקו להוציא מיד מוחזק לבעל מצות עשה דאורייתא ולמספי ליתמי איסורא, בשלמא להך דיעה דאין רשות צידס לכוף, א"כ מה לעשות צדיני אדם הם מחויבים לעשות משפט ליתומים כמו בשלמא כי צדיני אדם הם של יתומים צהללו. אבל לפי הך דיעה דרשות צידס לכוף, וא"כ סגי שמסלקין עממן אבל אף יסייעו לכוף להחזיק להחזיר שיצטלו מצות עשה, ואי דיתומים צווחין צידס"ל הלא רשות צידס צ"ד לכוף אותם לגמרי².

וצ"בן ברור דהך דיעה ס"ל כרש"י [כתובות ז"א ע"ג] ור"ן [שם ג' ע"א מדפי הרי"ף] ויתר מחזרים דאין זה מצוה של תורה כלל רק מדרבנן, ומה שהקשו התוס' [כתובות פו ע"א ד"ה פריעת בע"מ] הא אף צמנוה דרבנן כופין, מלמד דיש לחלק דאין לדמות מצוה דדצריהס זו לזו ולפעמים אלמנהו לתקנתם ופעמים לא, אף גם כיון דצשל תורה אין צ"ד מחויבים לכוף א"כ צמילתא דרבנן אין להם לכוף כלל ונחית חד דרגא. וזו יש לכוון צדצרי התוס' ג"כ דמודים לרש"י דהוי מצוה דרבנן רק דקשיא למה לא כופין, וע"ז מ"י דאין צ"ד מוחזקין אפילו בשל תורה ונתקן צדצבנן שלא לכוף כלל וזהו ברור ופשוט:

[ב] לפרוע וכו'. וכתב הטור [סי"ג] דאפילו הם מופקדים ציד המלוה או ציד אחרים אין צ"ח גובה מהן מדינא דגמרא וכו'. והנה

מסיק דמצוה זו אינה אלא מדרבנן ולכן אין רשות לכוף לכו"ע

מדינא אין גובין ממלוה לאחר שמת הלוה אפילו כשהבע"ח אינו צריך שבועה

בושי הושן

שיאמר רוצה אני. ועיי"ש. והאמרי בינה דיני גב"ח סי' י"ב הקשה ע"ז, וצ"ל דהרמב"ן שם מיירי למ"ד דא"צ לקיימו. ולפי"ז נראה דאין טעם החילוק בין מ"ד צדצרי לקיימו או לא כמש"כ רבינו, שהרי לכו"ע כלפי לקוחות דלשעבר טענינן מזורף.

1. וכ"כ השטמ"ק בשם הרא"ש ב"ב קנט. ורע"ק"א בתשובה קנ. אולם החזו"א ב"ק סי' ט"ו סק"ו וס"ק ל"ו הוכיח מהתוס' בכתובות ל"ו ומהשו"ע בסי' קי"א ס"כ דאף שאר יורשים חייבים לשלם.

2. עיין נתיבות סק"א שכתב, דאף דמוטל מצוה על היתומים, גוף המטלטלין אינן יוצאין מרשות היתומים אף שתפסן שכנגדו, והרי הן של היתומים ושכנגדו אסור להשתמש בהן, רק הבי"ד יכולין לכוף עד

הלכות גביית חוב סימן קז

תקט

אורים

ביה מצות כיבוד אב, מ"מ מצוה הואיל וירשים שיסלקו חובות, ולא יהיו הם יורשים ומורישם יהיה בכלל לזה רשע ועיין תומים ס"ק א'. ודוקא אם ירשו משל מורישם, אבל לא ירשו אפילו בנים לאב אין מצוה דק"ל כיבוד משל אב:

(ה) זהו מן הדין, ואם כתב בשטר מטלטלין וקרקע אף דלא כתב

אגב, מ"מ מהני לגבות מיתומים מהדין אע"ג דמלקוחות לא גבי. ואפילו לא נכתב בחיים ובמות רק סתם מטלטלין וקרקע. ועיין תומים [סק"ג]:

(ו) אבל הגאונים תקנו וכו'. וכתבו שמ"מ יש לכתוב מתחילה בשטר מטלטלין וקרקע. והסמ"ע [סק"ג] כתב שעכשיו שרוב משא ומתן במטלטלין אפשר לדינא דגמרא גובין ממטלטלין. ועיין תומים [סק"ד] מה דכתבתי בישוב דברי הרא"ש. ועיין תומים [ס"ט] דכתבתי דיש ג"מ גדול במה שגובין מדינא דגמרא ובמה שגובין מכח תקנתא. והוא, אם יש כאן שני שטרות על יתומים שיש להם רק מטלטלין ובאחד כתוב מטלטלין וקרקע ובאחד לא כלום, לזה שיש לו מטלטלין וקרקע משפט קדימה לגבות דזה גובה מדינא דגמרא וזה גובה מדינא של גאונים ולא שבקינן לתקנתא דגאונים לדרחות גביה של גמרא. ועיין תומים:

תומים

זהו משנה בפרק הכותב [כמוצא פד ע"א] דאם היה לו מלוה או פקדון צד אחרים ק"ל כר"ע דאמר דיתנן לירשים שכולם צריכין שבועה וירשים א"ל שבועה. והביא הרא"ש בפסקיו [סי' ג'] ירושלמי [הלכה ג] הגע עמך שפטרו משבועה זו תורה וזו אינה תורה וכו' ע"ש. ולכך כתב הטור ברמזים [אות ג] וכן סתם בטור דלעולם אינן נוטלים אפילו פטור משבועה.

וצ"ע דהרא"ש בפרק יש נוחלין [סי' יא] ובפרק יש צבור [סי' יא] בפלפול אי כתובת אשה גובה ממלוה אף דהוי ראוה הביא ראייה מרבי עקיבא, וכתב דאף לר"ע אם פטרה משבועה"ה בעל חוב גובה ממנה שביד אחרים. והוא דעת התוס' בפרקים הג"ל [ג"כ קנה ע"ג ד"ה ואין, בכורות נא ע"ג ד"ה ולא] ובכתובות דף ל"ב ע"א [ד"ה לאוונן וכו', והדברים סותרים זה את זה וכו'].

ומה שנראה לי ברוב דוחק והוא דגם צירושלמי יש להבין דא"כ אינו תלויין [בשבועה כלל למה נקט ר"ע במילתא שבועה, והרא"ש כתב לאלומי מילתא, מה אילום יש בזה, דאדכח הא הדין הוא אפילו בפטרו משבועה.

וא"כ היה נראה, דהא הרא"ש פירש דברי ירושלמי דיתומים הם מוחזקים צו והצ"ח מחוסר גובינא ולכך לירשים יהצנין. ולפ"ז דכ"ל בכל דוכתי דשטר העומד לגבות כגזוי דמי

והיה כתיב, כודע בפרק החולין [יגמות לה ע"ג] גבי נפל הבית דס"ל לב"ש דהב"ח הוא מוחזק כמו היורש ולכך ס"ל לחוקו דשניהם מוחזקים, לא שייך הך סברת ירושלמי. וז"ל הטעם דזה צריך שבועה. וידוע דרבי טרפון הוא מתלמידי ב"ש וס"ל סברת ב"ש כמ"ש רש"י ב"פ"ק דיבמות [ט"ו ע"א ד"ה רבי טרפון] וכמ"ש ב"פ"ק דברכות [י' ע"ג] הטיית לקרות כדברי ב"ש. וא"כ ר"ע לדברי ר"ע קאמר דס"ל לר' טרפון יתן לכושל בהם, וקאמר ר"ע לא זו למאן דלא ס"ל כב"ש בלא"ה יתן לירשים כסברת הירושלמי דהב"ח מחוסר גובינא, אלא אפילו לדידך דס"ל כב"ש דשטר [ה]עומד לגבות כגזוי דמי וא"כ אף הב"ח מוחזק כמו יורש מ"מ יתן ליתומים דצריכין שבועה הב"ח ויתומים א"ל שבועה. וזהו כוונת הרא"ש לאלומי קאמר ר"ע, רצה לומר אפילו לר"ע דס"ל כב"ש מ"מ זה צריך שבועה וזה אין צריך שבועה [ובשטר לפי דעת רש"י ב"מ דף ל"ז ע"ג נפל הבית עליו ועל אמו דקאמר ר"ע מודה אני בזה שהנסקן בחזקתך, ופירש"י דס"ל בשאר נפילות כב"ש, ועיין אסיפת זקנים שפירש בשם הרא"ש דבהא ס"ל כב"ש אף דהיה מתלמידי ב"ה וא"כ אף ר"ע ס"ל כגזוי דמי. וא"כ הוצרך לומר טעמא דשבועה. אבל לפי דק"ל להלכה כב"ה א"ל לטעם השבועה וא"ש].

וא"כ הרא"ש ב"פ יש נוחלין ובכורות כך קאמר, לר"ע לשיטת ר"ט כל הטעם משום שבועה הא ליכא שבועה גובה ממלוה אף דה"ל ראוה וש"מ דמלוה לגבי ב"ה לא קרוי ראוה, א"כ אף לדידך כן דאף דק"ל דאינו נוטל אפילו בפטרו הוא מטעם אחר דלא הוי כגזוי, אבל מ"מ מדר"ט נשמע לדידך, והא דכגזוי דמי אין עיני לראוי, דהגע עמך לב"ש וכי צבור נוטל ממלוה, אלא על כרחך דהך כגזוי דמי וראוי תרי מילתא הן א"כ שפיר נשמע מן ר"ט לדידך. דר"ע לא נחא מילתא דר"ט רק מטעם שבועה ולא מטעם ראוה, ודוק כי לענ"ד נראה נכון, אף כי קשה דלא ה"ל לרא"ש לסתום כל האי מ"מ הדבר מוכרח בעצמו והן דברים ראויים בעצמותן:

[ג] אב"ל הגאונים תקנו וכו'. כתב הסמ"ע [סק"ג] בשם הרמב"ם [פ"ה ממלוה ה"א] במערב כותבין בשטר מטלטלין וקרקע וא"כ גובין מן מטלטלי יתומים מהדין בשביל תנאי עכ"ל. הרי היכי דכתב מטלטלין וקרקע ולא אגב גובה מיתומים מהדין, אף דמלקוחות אינו גובה מהדין רק דכתב אגב, מיתומים גובה. וכ"כ המ"מ [פ"ה ממלוה ה"א] בשם רשב"א [ג"כ מ"ד ע"ג] וכן הוא בתשובותיו [ח"א סי' אלף תתק"ד]. וכן הוא בחדושי סוף מס' קדושין [טו ע"א ודפוסים ישיני נדפס בסוף המסכת ג"ה כתבין] [דמציא] ראייה מעשה שורו אפומיקי [ו]מכרו אין ב"ח גובה דלית ליה קלא, הא לגבי יתומים דלא צענין קלא בכתיבה לחוד גובה דמה צורך ליתומים לקלא. יוכ"כ הרא"ש כתובות פרק מציאת האשה [סי' ה'] בשם ר"ח שכותבין מטלטלין וקרקע לגבות מיתומים, ואהני דלא נכתב אגב שלא לגבות מלקוחות עכ"ל. וכ"כ המרדכי בפרק נערה [סי' קס"א], וכמעט שלא מצינו חולק.

איברא התוס' ב"פ"ק דצ"ק דף י"ג ע"א ד"ה כגון וכו' כתבו דאע"פ דקלא גבי יתומים לא מעלה ולא מוריד. מ"מ הואיל דגבי מלקוחות גבי נמי מיתמי מידי דהוה מלוה בשטר למ"ד שעבודא לאו דאורייתא דגובה מיתמי הואיל וגובה מלקוחות אף דלגבי יתומים אין הבדל בין שטר לב"ש. וזוהי נראה דבלי אגב לא גבי מיתמי דהא לא גבי מלקוחות, דהא אפילו אפומיקי לולי דהיה גובה מלקוחות לא היה גובה מיתמי לדעתם.

ומה שקשה, כי הרא"ש גופיה כתב כן צ"ק [פ"ק סי' י"ד] להדיא, דלכך בעשה עבדו אפומיקי גובה מיתומים הואיל וגובה מלקוחות ולא רצו חז"ל ליפות כח יתומים מלקוחות. הרי מצואר דמטלטלין וקרקע בלי אגב לא גבה מלקוחות א"כ אף מיתומים אינו גובה, והרא"ש גופיה ס"ל בפרק מציאת [האשה] כרבינו תם וכו'.

אבושי חושן

3. בסמ"ע לפנינו מציין את לשון הרמב"ם שכתב "מהמטלטלין ומהמקרקעי בחייו ובמותו". והנתיבות בסי' ק"ד סק"א דייק שם דדוקא כשכתב "בחייו ובמותו" גובה מיתמי. ועיין תומים סי' ק"ד סק"א.

סתירת הרא"ש בגי'ין

ביאור דברי ר"ע דנקט הטעם דצ"ח שבועה

ישוב לסתירת הרא"ש

בשכתב בשטר "מטלטלין וקרקע" בלי אגב אם גובים מן היתומים

סתירת הרא"ש בגי'ין